

Tehetség és motiváció

A pszichés folyamatok, kognitív funkciók vizsgálatával egyre több ismeretet összegezhettek a tudomány a gondolkodásról, az intelligenciáról, a kreativitásról és - főleg az elmúlt néhány évtizedben - a mindezekkel szoros kapcsolatban álló jelenségről, a tehetségről.

Magáról a tehetségről számos értelmezés, meghatározás olvasható a szakirodalomban. Most a hazai tehetségvédelem utóbbi hat évtizedének jeles egyéniségétől, dr. Harsányi Istvántól idézünk egy definíciót, amely világosan fogalmazza meg a lényegét: „*Tehetségen azt a velünk született adottságokra épülő, majd gyakorlás, céltudatos fejlesztés által kibontakoztatott képességet értjük, amely az emberi tevékenység egy bizonyos vagy több területén az átlagosat messze túlhaladó teljesítményeket tud létrehozni*”.

A meghatározásban az adottságokra épülő gyakorlás, a foglalkoztatás kiemelt szerepet kap. A tehetséges személynek ugyanis motiváltan, gyakran akarateréjének mozgósításával kell részt vennie önmaga fejlesztésében, nem ritkán az alkotás létrehozásában is. Ez az első olvasatra természetesnek tűnő megfogalmazás nem is annyira egyértelmű, ha figyelembe vesszük, hogy mennyi gondot okoznak szüleiknek és a pedagógusoknak a kevésbé motivált, vagyis az alulteljesítő tehetséges gyermekek.

A motiváció, a tevékenységre orientált magatartás, a célirányultság fontos eleme a tehetségnek. A szorgalomnak, a motivációnak már kétszáz évvel ezelőtt is fontos szerepet tulajdonítottak, az alkotóerő meghatározó lényegének tekintették.

Talán szorgalmasabbak, jobban motiváltak voltak mintegy féltucat emberöltővel ezelőtt élt elődeink, mint századunk szülőttei?

MOTIVÁCIÓ MINT KÉPESSÉG A POLGÁROSODÁS IDEJÉN

A tudománytörténetből ismert kimagasló gondolkodók közül sokan valamelyik meghatározó személyiségjegyhez kötötték a tehetséget. Einstein például mindennél fontosabbnak vélte a képzeletet. A 18. sz. egyik legkiválóbb természetfilozófusa és írója, Buffon gróf szerint a lángész: türelem. A lendületes 18. század gondolkodói alapvetően motivációpártiak voltak. Az angolok és a franciák mindenekelőtt a szorgalomnak és a kitartásnak tulajdonítottak meghatározó szerepet. (Hatásukat mintha még napjainkban is éreznénk, amikor némelyik pedagógus a szorgalmas, de nem különösebben jó képességekkel megáldott tanítványát minősíti tehetségesnek.) Attól eltekintve, hogy a nagy emberek általában szerények is, e korszak meghatározó személyiségei inkább tulajdonították eredményeiket jó nevelésüknek és szorgalmuknak, mint kivételes adottságaiknak.

Talán a fény századára jellemző vélekedés mögött mélyebb okok rejtőznek. Ha a kornak is figyelmet szentelünk, amelyben ezek az emberek éltek, akkor világossá válik, hogy véleményüket meghatározta az angol liberalizmus és a francia felvilágosodás polgári és emberi egyenlőséget hirdető eszmerendszere. Spinoza, Locke, Montesquieu, Rousseau, Voltaire gondolatai a két polgári forradalom között szétszóróztak egész Európában. A polgárság a gazdasági hatalom mellé a politikai hatal-

mat is birtokolni akarta, ehhez pedig az az ideológia illet leginkább, amely szerint nincsenek a születéssel együttjáró képességbeli kiváltságok, az emberek nemcsak jogaikat, hanem képességeiket tekintve is egyenlőknek születnek, és a polgári erények gyakorlásával: a kitartással és szorgalommal mindenki, mindent elérhet.

A kimagasló gondolkodók közül sokan szentül vallották a szorgalom mindent meghatározó szerepét. Kepler egyik vallomása szerint lelkének minden erejével azon volt, hogy kitűzött célját elérje. Még Newton sem tulajdonított fontos szerepet képességeinek, mert máig ható felismeréseit csak annak tudta be, hogy sokat gondolkodott rajtuk. A fanyar zseni, Voltaire sem szentelt kitüntetett szerepet az adottságoknak. Véleménye szerint a zseni és a hétköznapi ember között hajszálnyi különbség. (Jó száz évvel később Lombroso már a zseni és az örült közötti különbséget vélte ilyen közelinek.) Ebben a korban szinte általános felfogás volt a szorgalom teljesítményt meghatározó szerepe. Ismert gondolkodók vallották, hogy kitartással minden elérhető. Locke, Helvetius, Diderot meggyőződéssel hirdették, hogy bárkiből lehet lángész, ha megfelelő körülmények veszik őt körül. Canova halála után a fivéréből tudakolta egy angol úr, hogy szándékozik-e továbbfolytatni bátyja művészetét? Hiszen - gondolta a szorgalom mindent meghatározó szerepét valló albion - ha kedve van hozzá, és még kitartás is van benne, alkothatja tovább a remekműveket a laikus testvér is.

A felvilágosodás korszakában elfogadott nézet volt, hogy az emberiség fejlődését nem a lángelmék, hanem a középszerű, jó képességű és fáradhatatlan kitartású emberek vitték előre, vagyis mindenki meg tudja tenni azt, amire bárki más képes. A zseni szorgalmas - jelentette ki állítólag Goethe. A kor emberének szemléletét meghatározta a szorgalom mint polgári erény, s mint az alkotás kizárólagos feltétele. Bizony én iparkodó voltam, s aki hasonló szorgalmat tanúsít, szintén ilyen sikerre juthat - vélekedett J.S. Bach. Munkára születtem, (ha mindjárt nem is kapálásra - fűzte azért hozzá), s munkaképességemnek nincs határa - mondta a lángész prototípusa, Napóleon, aki a megfeszített napi munka után sokszor még az éjszakáit is íróasztala mellett töltötte, hogy aztán egy huzamosabb ideig tartó jelentősebb megterhelés után akár két napot is átaludjon. (Talán erre figyelemmel írta Balzac, hogy a tehetséges embereknek erős az akaratuk, és keveset alszanak.) A legtöbb gyönyörűséget Mozart is a munkában találta. Stephenson 15 évig dolgozott mozdonyán, így nem véletlenül ajánlotta figyelmébe a fiataloknak a kitartás fontosságát. A kitartás, a szorgalom sokszor valóban csodákat teremt: Watt harminc évig elmélkedett gőzgépén, mire eredményre jutott.

A kitartó munka, a tárgyra koncentrált figyelem számos találmányt, felfedezést eredményezett már az emberiség történetében. Gondoljunk csak Arkhimédészre, aki szüntelenül törte a fejét a királytól kapott megbízáson, míg végül felötlött benne a korona tényleges aranytartalmát meghatározó megoldás, és ez a fürdőkádból is kiugrasztotta a bölcset. Einsteint 10 éven keresztül foglalkoztatta a speciális relativitáselmélet, míg egyszercsak 5 hét alatt papírra vetette. Az alkotó tehetségektől elválaszthatatlan az erős motiváltság, bármilyen szakterületről legyen is szó.

A polgárosodás hajnalán a tehetség létrejöttében még a szociogén hatások túlsúlyát hangsúlyozták. Ez a szemlélet bukkan fel később a sztálini Szovjetunióban, ahol Liszenko áltudományos nézeteit a környezet, a nevelés mindent meghatározó

szerepéről állami szintre emelték, sokáig hátráltatva ezzel még a keleti blokk országokban is a tudomány fejlődését.

Később az amerikai ikervizsgálatok már egyértelművé tették, hogy a képességek kialakulásában a genetikai állománynak jelentősebb szerepe van, mint a környezeti hatásnak. Vagyis a szorgalom, a nevelés, a megfelelően inspiráló környezet fontos, de nem elégséges feltétele a tehetségnek. A biogén elem, vagyis az adottság, a génstruktúra jelenti azt az alapot, amely lehetővé teszi a képességek teljeskörű kibontakozását, ha a szükséges külső feltételek maradéktalanul szolgálják a személyiség fejlődését.

A MOTIVÁCIÓ SZEREPE

Az intenzív tehetségkutatás megindulása és fellendülése a hidegháborús időszakra esik, s voltaképpen a két világrendszer politikai küzdelmének egyik melléktermékeként bontakozott ki az USA-ban. A nevezetes szputnyiksokk nemcsak az amerikai rakétaprogramra fordított pénzösszeg emelését idézte elő, hanem közvetett módon hatott a tehetséggondozásra is. Az első szovjet műhold 1957-es felbocsátása után az USA-ban ugyanis jelentősen emelték az oktatásra fordított kiadásokat, és döntést hoztak a képzés hatékonyságának emelésére is. Először Johnson elnök állított fel egy elnöki bizottságot a tehetséggondozás helyzetének felmérésére, a teendők kijelölésére. Nixon elnöksége alatt, 1969-ben már törvényben rendelkeztek a tehetségnevelésről, amiben egyebek mellett előírták, hogy az illetékes államtitkárnak jelentést kell készítenie a tehetséggondozás helyzetéről, és gondoskodnia kell fejlesztőprogramok kidolgozásáról. A törvény alapján Marland államtitkár 1972-ben nyilvánosságra hozta széleskörű kutatómunkán alapuló jelentését, amely további ösztönzést adott a tehetségkutatásnak.

Egy 1975-ös, majd 1978-as törvény további intézkedéseket hozott a tehetséggondozás érdekében, és jelentős összeggel segítette a munkát.

A gyakorlat mellett az elméleti munka is megpezsdült. Számos kutató munkálkodott a tehetségprogramok elméleti megalapozásán, cikkek, könyvek jelentek meg a témáról. Ebben az időszakban születtek azok az alammunkák, amelyek máig is érvényes következtetéseket, kísérleti eredményeket tartalmaznak a tehetségről, a fejlesztés eljárásairól.

Amerikában a tehetségkutatás fellendülésével az elsők között született egy rövid, közérthető, s talán e miatt is az egyik legtöbbet idézett tehetségdefiníció, a Renzulli-féle modell. E szerint *a tehetség általános és specifikus teljesítményekben nyilvánul meg, s az átlagon felüli képesség, a feladat iránti elkötelezettség és a kreativitás egymást feltételező egysége alkotja*. Mind a három személyiségdimenzió - Mönks szerint a szociális környezettel együtt - azonos súllyal határozza meg a tehetséget. Természetesen Renzulli definícióját is sokan kritikusan fogadták. Az egyik sokat idézett bíráló, Gagné felvetette, hogy az előadóművészeknek, de bizonyos sportágakban még a kimagasló teljesítményt elérőknek sem kell kreatívnak lenniük. Szerinte a feladat iránti elkötelezettség sem minden esetben jellemző a tehetséges személyiségekre, hiszen például az alulteljesítőkkel éppen az a gond, hogy kevésbé motiváltak.

A motiváció körében maradván, felfogásunk szerint esetükben inkább latens vagy potenciális tehetségről beszélhetünk, hiszen ezek a személyek mindaddig csak te-

hetségigéret, amíg értékelhető, reményekre jogosító teljesítményről nem tettek bizonyosságot, noha megvannak a szükséges tesztekkel is kimutatható adottságaik.

A tehetségen az alkotóképességet, valamilyen társadalmilag hasznos képesség átlagon felüli voltát kell értenünk, amelyhez feltétlenül hozzátartozik a kellő mértékű motiváltság, feladatorientáltság. A kiegyensúlyozott személyiségű tehetségek esetében nincs szó motiválatlanságból fakadó teljesítményzavarokról, főleg nincs gyermekkorban. A felnőttek időszakos alkotói válsága - mindenekelőtt egy-egy stílusváltás, más irányultságú alkotói fázis előtt - nem tekinthető kórosnak.

A jó adottságú, de huzamosan gyengén teljesítő, motiválatlan gyermekeknél valamilyen pszichés ártalommal számolhatunk, amelynek háttérben környezeti és/vagy organikus ok állhat. A képesség és a teljesítmény között huzamosan fennálló és jelentős mértékű eltérés esetén feltétlenül pszichés támogatást kell biztosítani.

Dr. Czeizel Endre, a Magyar Tehetséggondozó Társaság elnöke egy szakmai tanácskozáson kifejtette, hogy a korszakos alkotókat, a zseniket már nem nevezhetjük egyszerűen tehetségeknek. Valójában a tehetséges személy még nem zseni, a zseni pedig már több, mint tehetség. Két eltérő minőségű kategóriáról van tehát szó. Egy tehetség képes az átlagon felüli teljesítményre, később egészen a korát is túlnövő színvonalú produktum létrehozására, a zseni már ezen túl van.

Szemléletünk szerint a tehetség kifejezést azoknak a megnevezésére kell fenn tartanunk, akiknek adottságaik, képességeik alkalmasak kiemelkedő alkotások létrehozására, vagy már teljesítményükkel bizonyították átlagot meghaladó, de nem feltétlenül új alkotások létrehozására alkalmas képességeiket. Ebből következően létezik alkotó tehetség - aki meghatározott produktum, szellemi termék létrehozásával tárgyiasítja képességeit -, s létezik olyan tehetség is, akinél nem az alkotás, a létrehozott mű jelenti a tehetséget, hanem az ismeretek elsajátításának, a szellemi javak befogadásának kimagasló szintje és - esetleg - továbbadása anélkül, hogy ehhez a tudásmennyiséghez értékelhető új eredményekkel hozzájárult volna.

ALKOTÓ ÉS BEFOGADÓ TEHETSÉG

Az alkotó tehetség lényege egyértelmű: olyan személyiségről van szó, aki kimagasló intellektusával, kreativitásával társadalmi hasznossággal bíró tárgyi (építmény, eszköz stb.), szellemi (művészet, tudomány, államszervezés stb.) produktumot hoz létre. Mivel a tehetség felismerése és elismerése mindig az adott kultúra, az adott korszak értékrendszerétől függ, előfordulhat, hogy az adott korban a társadalmi hasznosság felismerése nem történik meg, és csak az utókor fedezi fel az alkotás fontosságát. (Pl. a gőzgépet már Vatt előtt több mint száz évvel elkészítette Franciaországban a matematikus Brancas, de az alkalmazását szorgalmazó De Caux nevű polgárt Richelieu inkább tébolydába záratta, mintsem megvizsgáltatta volna a találmány gyakorlati hasznát, amely aztán feledésbe is merült jónéhány évtizedre.) A társadalmi hasznosságnak, a kortársak elismerő értékelésének fontos szerepe van, mert ezzel nemcsak a meg nem értett zsenik száma lesz kevesebb, de magát az alkotómunkát is serkenti.

Befogadó tehetségnek nevezhetjük azt az átlagot meghaladó képességű személyt, aki kiválóságát mindenekelőtt nagyfokú szellemi befogadóképességével bizonyítja, s nem maradandót, hasznosat létrehozó alkotásaival. Az ismert történelmi személyiségek közül ebbe a kategóriába sorolhatjuk például Pico della Mirandolát

(1463-1494), aki tízévesen már egyetemista volt, 22 nyelven beszélt, s minden tudományágban tökéletesen járatos volt. Huszonhárom évesen tudományos párbajra hívta ki a világ tudósait, de senki sem vállalta a megmérettetést. Egész életében rendkívüli szorgalommal hajtotta magát az ismeretek megszerzésében, ami aztán aláásta egészségét és korai halálához vezetett.

Száz évvel később James Crichton (1560-1583) hasonló képességekről tett tanúbizonyságot. Rendkívül széleskörű ismereteket halmozott fel elméjében még egészen ifjúként, majd 15 évesen ő is kihívta a világ tudósait, és 12 nyelven kívánt megfelelni kérdéseikre, akár versben is. Létre is jött a viadal: 50 tudós tett fel kérdéseket 3000 hallgató előtt az ifjúnak, aki általános elképedésre tucatnyi nyelven felelt hibátlanul mind a helyszínen feltett 500 kérdésre, bizonyágot adva elméjének rendkívüli befogadó és felidézőképességéről.

Giuseppe Mezzofanti (1774-1849) hetven - sokak szerint nyolcvan - nyelven beszélt, verselt. Tudott magyarul is. Egy-egy nyelv esetében néhány hét alatt megtanulta a nyelvtant, aztán a Bolognában tanuló különböző nemzetiségű diákokkal társalogni a helyes kiejtést is elsajátította. Ő sem volt alkotó ember. Csodálatos képessége a mérhetetlen nyelvi fogalom befogadására tette őt alkalmassá, és nem új, maradandó szellemi alkotások létrehozására. A vatikáni könyvtár vezetőjeként, bíborosként az ismeretek felhalmozását tekintette hosszú élete fő céljának.

Az elmúlt századokban számos csodagyerekről maradtak fenn adatok. Mind egyikük esetében rendkívüli memóriájukat dicsérik a kortársak. Ezek az intellektuális csodalények jobbra gyerekként hunytak el, így nem tudhatjuk, hogy felnőttként alkalmasak lettek volna-e kimagasló szellemi alkotások létrehozására. (A zeneművészet csodagyerekei közül többen felnőttként is igazolták kivételes képességeiket: Mozart, Beethoven, Händel, Liszt, Rossini felnőtté is maradandót alkotott.) A megállapítás alól talán az egyedülálló intellektuális teljesítményéről híressé lett lübecki csodagyerek, Heinrich Heineken (1721-1725) lehetett volna kivétel, ha megéri a felnőttkort. Már egy évesen folyékonyan beszélt, ismerte az Ószövetséget, és 16 hónaposan megtanulta az Újszövetséget is. Rendkívüli tudásvágy élt benne. Hároméves koráig megtanul németül, latinul, franciául, tudta az európai uralkodóházak minden családtagjának a nevét, kilenc európai ország történelmét, földrajzát. Később elsajátította latinul a római jog alapelveit. Mindemellett képes volt az önálló gondolkodásra, frappáns válaszokat adott a feltett kérdésekre, integrálta tudását, felismert összefüggéseket.

A belső motiváltságú fokozott szellemi megterhelést azonban nem bírta a szervezet: alig múlt négyéves, amikor meghalt. Ha felnőtt, belőle talán egy jelentős alkotó vált volna, tekintve, hogy nemcsak a memóriája volt rendkívüli, de kreatív intellektus is volt.

Az idézett példákban kitűnik, hogy a személyiséget átható erős belső motiváltság alapvető feltétele az ismeretek megszerzésének és gyakorlati hasznosításának, az alkotásnak. Az egészséges motiváltság hasznára van a személyiségnek, de a túlhajtott ismeretszerzési vágy, az alkotóerő - akár belső szükségleten alapul, akár környezeti stimulációra jön létre - a fenti példák szerint az életerő rovására mehet.

A MOTIVÁLT TEHETSÉG

A Renzulli-modell szerint hasonlóképpen fontos feltétele a tehetségnek az átlagot meghaladó - nem feltétlenül extrém magas - intellektuális szint. Vannak azonban eléggé alacsony intellektusú olimpiai bajnokok, hírneves képzőművészek is. (Gondoljunk csak a szöuli olimpia 100 méteres síkfutó bajnokára, aki kiséítőiskolát végzett, vagy Picassóra, aki a születésekor szerzett agyi károsodások miatt tulajdonképpen értelmi fogyatékos volt, alig tudott megtanulni olvasni, és egész életében gondot okozott neki az elemi számtan.) Valójában tehát bizonyos tehetségformáknál nem kizáró ok az átlagos vagy azt el nem ért értelmesség. Egy meghatározott értelmi szintre azonban szükség van, ugyanakkor egy átlagot meghaladó intellektuális szint felett az értelmesség már nem befolyásolja a teljesítményt, a kreativitás színvonalát.

Renzulli modellje minden kritikát kibíró módon tulajdonképpen csak az intellektuális tehetség esetében érvényesül. A definíció egyik meghatározó eleme a feladat iránti elkötelezettség, a motiváció. Ha megvizsgáljuk az alkotás megszületésének folyamatát, megállapíthatjuk, hogy az alkotás a megismerést célzó speciális érdeklődésből indul ki, amely aztán a pszichés szükségletek révén aktivizálja, motiválja a személyiséget.

Az alkotó tehetséghez tehát minden esetben hozzátartozik a speciális érdeklődés alapuló motiváltság, amely a belső szükséglet, és a szervezet aktivitásának növekedését eredményező késztetés, idegi aktivizáció útján célirányos cselekvésre hangolja a személyiséget, majd a kielégítési fázissal létrejöhet a társadalmilag is értékelte termék. Ha a személyiség motivált, akkor biztosított a megfelelő háttérizgalmi szint, és már valóban csak a képességen, a kreativitáson múlik az eredmény, amit a belső feszültség csökkenése követ.

Az erős motiváció azonban gátolhatja is az alkotó tevékenységet. A motivált helyzet is egyfajta stresszhelyzet. A túlzott, már káros stressz, a distressz a központi idegrendszerben gátlást idéz elő. Az optimális motiváltság tehát egy optimális stresszt is jelent. A kreatív személyeknél az agykérgi izgalom alapszintje magas, feladathelyzetben pedig alacsony. A nem kreatívaknál ez éppen fordítva van.

MOTIVÁCIÓ ÉS IDEGRENSZER

A motiváció fiziológiai alapja a diencephalonban (köztiagy), közelebből az ősi, kéreg alatti részben a belső elválasztású mirigyeket szabályozó hipotalamuszban található, és létrejöttében a központi idegrendszer több területének működése, integráló funkciója is szerepet játszik. A köztiagyban különböző központok találhatóak, amelyek ingerlésével módosítható, kiváltható a motivált viselkedés. A neuroendocrin rendszer (vagyis az idegrendszerrel szoros kapcsolatban álló belső elválasztású mirigyek hálózata) idegi és hormonális része közötti kapcsolatot megteremtő hipofízist (agyalapi mirigy) idegnyúlványokkal közvetlenül szabályozó hipotalamusz hátsó része és a formatio reticularisnak (nem specifikus aktiváló rendszer) nevezett agytörzsi sejtálózat működése serkentő hatással van a szervezetre. A formatio reticularis működésének kiesése csökkent aktivitással, apátiával jár. Ennek alapján feltételezhető, hogy neurokémiai háttérű túlzott működése szélsőséges aktivitást okoz. A túlmotivált, nagy munkabírású, állandóan tevékenykedő emberek innen nyerhetik mérhetetlen energiájukat.

A hipotalamusz által szabályozott agyalapi mirigy corticotrop hormona a mellékvesére hat. A mellékvese velőállományának hatóanyaga az adrenalin, amely a szimpatikus idegrendszer ingerületátvivője (mediátora). Az adrenalin tágítja az agy ereit, biztosítva ezzel az igénybevételnek megfelelő vérellátást, növeli az energiát adó vércukorszintet és a vérnyomást, gyorsítja az ingerület sejtek közötti áttevődését, vagyis erőteljesen aktivizálja a szervezetet. Ha a köztiagyi területek és a szimpatikus idegrendszer genetikai vagy neurokémiai alapon létrejött fokozott működése nyomán kialakult nagyfokú aktivitás még kivételes képességgel, kreativitással is párosul, akkor ez a szerencsés genetikai kombináció az állandóan tevékenykedő, új problémák megoldásán munkálkodó lángészt, alkotó zsenit eredményezhet.

Aki a császárra egy kis lustaságot tudna önteni, az emberiség legnagyobb jótévője lenne - mondta Napóleonról Talleyrand, utalva ezzel a rendkívüli aktivitású császárra, aki a mintegy másfél évtized alatt létrehozott számos időtálló alkotása mellett azért - mint száműzetésében mondta - túlságosan szeretett háborúzni is. Napóleon rendkívüli munkabírása, mindenre kiterjedő figyelme, mindenben elmélyülni és újat alkotni képes elméje testesíti meg talán azt az alkotásra, szüntelen munkálkodásra termett személyiséget, akiben ötvöződik a szerencsés genetikai struktúra, vagyis a rendkívüli adottság, és a szakadatlan tevékenységhez szükséges, szokatlan teherbírású idegrendszer, amelynek működése vélhetően organikusan és neurokémiaiilag is eltért az általánostól. Ez a különleges működésű elme és idegrendszer tette lehetővé a kortársak által csodált napóleoni aktivitást, páratlan alkotóerőt.

A nagy ellenőr, a minden emberi megnyilvánulást figyelemmel kísérő, optimális működése esetén szükség szerint felül is bíráló agykéreg, és az érzelmek kialakulásában szerepet játszó limbikus rendszerhez tartozó hipotalamusz, a külső és belső ingerek serkentésen és gátláson alapult együttműködésükkel hozzák létre a motivált viselkedést. Mivel sok tényező működéséről van szó, ezért számos külső és belső hatás (hormon, gyógyszer stb.) megváltoztathatja a motiváció aktivizációs szintjét azáltal, hogy aktivizálja a gátló, vagy fékezi a serkentő mechanizmust. Mivel az agykéregnek a motivált viselkedésben meghatározó szerepe van, így a motiváció kialakításában, fenntartásában a nevelésnek, a meggyőzésnek, az emocionális hatásnak jelentős része lehet.

Sokszor egészen apró dolgokon vagy megfontolt nevelői eljáráson nagyon sok múlhat. Egy gyermekkori élmény lehet olyan erős, hogy egész életre szólóan motiválhat.

A motiváció irányítható és fejleszthető. Mivel az emóció alapjául szolgáló ősi, kéreg alatti struktúrához és a gondolkodást lehetővé tevő agykéreghez kötődik, az érzelmi és az értelmi ráhatások egyaránt hatásosak. A motivációfejlesztés azonban mindenekelőtt érzelmi ráhatás, ezért a gyermek személyiségét, idegrendszeri jellegzetességeit figyelembe kell venni, és az számíthat sikerre, akivel szemben nincs jelentős ellenérzése a gyermeknek. Ez elsősorban a kisebbekre érvényes. A nagyobbak esetében már jelentős szerepe van a belátásnak, a racionalitásnak.

A motiváltságot leginkább a közvetlen szociális környezet teremtheti meg a gyermeknél. A kisiskolások esetében még jelentős szerepe van a pedagógusnak, az iskola teljesítményre ösztönző légkörének. A nagyobbaknál meg a kortársak, a vonatkoztatási csoport jobban előtérbe kerül. Minden épértelmű, egészséges, pszichés

problémáktól mentes gyermek motiválható valamiképpen. A motivált viselkedésnek a tanulásban is szerepe van: fokozódik általa az ismeretelsajátítás eredményessége, és a viselkedést is célirányosabbá teszi. A gyermek személyiségéhez igazodó, pedagógiai tapintatot sem nélkülöző érzelmi ráhatással, énerősítéssel, státuserősítéssel a közösségben sikerek érhetőek el a motivációgyengesség leküzdésében. Nagyfokú alultejesítésnél, motivátlanságnál felmerül a pszichoterápia szükségessége, mivel ilyenkor már egyéb személyiséganomáliákkal is számolni kell.

A motivációfejlesztést, a tevékenységre hangolást minél korábban meg kell kezdeni azon a területen, ahol a gyermek kitűnik. A tehetségfejlesztésnél a legtöbb esetben azonban elegendő a feltételek megteremtése, mert a harmonikus személyiségű tehetségek feladatuk iránt kellő mértékben elkötelezettek. Olykor még túlzottan is, gondoljunk csak azokra a lelkes diákokra, (mert azért ilyenek is vannak), akik szinte elsődleges szükségletté avatják a megoldandó problémát, s amíg azt be nem fejezik, még étkezni sem hajlandók. Fontos szempont a motiválásnál, hogy a gyermek érezze jól magát a foglalkozásokon, keltse fel érdeklődését a feladat, munkája legyen elismerve, de legalábbis folyamatosan és mértéktartóan értékelve.

A fény-sötétség napszaki ritmusa, az évszakok változása, a 23 naponként ismétlődő bioritmus, a korán sötétedő november vagy a kánikula magát a motivált viselkedést is tompíthatja. Ezek a biológiai alapú körülmények is meghatározzák a motiválhatóságot, a tanulók aktuális teljesítményét, s így feltétlenül figyelembe kell vennie a pedagógusnak a nevelőmunka során. A pedagógiai hatékonyság szempontjából fontos, hogy a belső motiváció hatékonyabb a külsőnél (pl. jutalom), mert általa mindig emelkedik a kreativitás, ami sikerélményt hoz, s ez újból motiválja a személyiséget. Kialakulhat egy kreatív, teljesítményre orientált magatartás. A külső motiváció kisebb gyermekeknél lehet eredményes, a belső motiváltság pedig a nagyobbak esetében határozza meg alapvetően a teljesítményt.

A motiváció mint belső készítés az alkotásnál sokszor kitartó elmélyüléssel, jelentős intenzitású munkával jár együtt. Emlékezzünk Edisonra: a lángész 99% szorgalom, 1% tehetség.

A motivátlatlan ember, bármilyen kitűnőek is az adottságai, nem sok alkotással örvendezteti meg környezetét és az utókort. Rendkívül fontos tehát, hogy a jó adottságú gyermekek elkötelezettek, motiváltak legyenek abban a tárgykörben, amiben alkotásra is képesek.

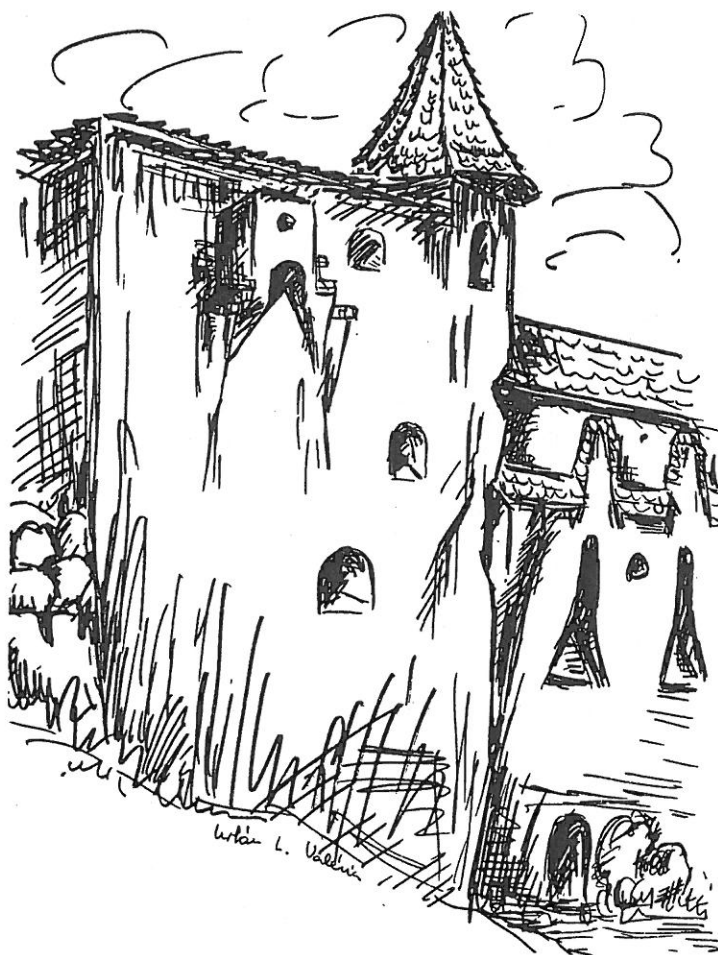
A motivációnak, a cselekvésre készítő lelki jelenségnek meghatározó szerepe van a tehetség érvényesülésében, de csak annyira, mint a Renzulli-modellben is vázolt többi összetevőnek.

Ha a szorgalom, a kitartás nem jellemzi a jó adottságú embert a szükséges mértékben, akkor az emberiség számára elveszhet valaki. A motivációnak tehát fontos szerepe van a tehetség beváltásában. De csak szorgalommal nem juthat el magaslatokra az ember.

IRODALOM

- Ábrahám-Bende-Megyeri: Anatómia-élettan. Tankönyvkiadó, 1987.
Ádám György (szerk.): Pszichofiziológia. Gondolat, 1972.
Czeizel Endre: Az érték bennünk van. Gondolat, 1984.
Farkas Gyula: Fény, növekedés és serdülés. Módszertani Közlemények, 1989/29.
Gyarmathy Éva: Akiket soha nem fedeznek fel. Tehetség, 1994/2. sz.
Ranschburg Jenő (szerk.): Tehetséggondozás az iskolában. Tankönyvkiadó, 1989.
Ráth-Végh István: Anekdoták, furcsaságok. Móra Könyvkiadó, 1958.

Urbán L. Valéria: Régi brassói várfal